

Національна академія наук України
Інститут української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського

Інститут спеціальних історичних дисциплін
Музею Шереметьєвих

Ефрагістичний щорічник

Випуск VI

Київ
Видавничий дім «Антиквар»
2016

УДК 930-2 Сфрагістичний щорічник
ББК Т 2
С91

*Видання здійснено коштом
Олексія Шереметьєва*

Редакційна колегія: д.і.н. *Г. В. Папакін* (головний редактор),
к.і.н. *О. О. Маврін* (заступник головного редактора), *О. Є. Шереметьєв* (заступник
головного редактора), д.і.н. *О. А. Однороженко* (відповідальний редактор),
к.і.н. *В. П. Перкун* (заступник відповідального редактора),
к.і.н. *Н. О. Білоус* (літературний редактор), д.і.н. *В. А. Брехуненко*, д.і.н. *А. Б. Гречило*,
д.і.н. *М. М. Капраль*, д.і.н. *Ю. А. Мицик*, к.і.н. *В. В. Поліщук*, к.і.н. *І. А. Тесленко*,
к.і.н. *В. В. Томазов*, к.і.н. *А. О. Сова*, д.і.н. *В. І. Ульяновський*, к.і.н. *М. І. Храпунов*,
к.і.н. *О. А. Алфьоров* (відповідальний секретар)

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Інституту української археології та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
(протокол № 6 від 22 вересня 2016 р.)*

ISBN 978-617-7285-08-2

© Інститут української археології та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України, 2016
© Інститут спеціальних історичних дисциплін
Музею Шереметьєвих, 2016
© Видавничий дім «Антиквар», 2016

УДК 930.2:929.651

АНДРІЙ ГРЕЧИЛО
(Львів)

ПЕЧАТКИ «LEOPOLIS FIDELIS» ТА МІФИ ПРО «ДЕВІЗ ЛЬВОВА»

Рисунок 1. Герба міста Львова 1936 р.

Під час Шостої наукової геральдичної конференції, яка відбувалася в березні 1997 року, Ярослав Дашкевич виступив з доповіддю про апокрифічний девіз герба міста Львова 1936 р. (рис. 1). Текст цієї доповіді опубліковано у збірнику матеріалів конференції¹. Дашкевич звернув увагу на міфологізацію девізу «Semper fidelis» («Завжди вірний»), який польська влада у 1920–1930-х рр. використовувала разом із гербом Львова. Зрештою його помістили на затвердженому у 1936 році новому модифікованому гербі міста, який проіснував лише до 1939 р. Цей девіз намагалися приписати ко-

¹ Дашкевич Я. Апокрифічний девіз герба Львова 1936 р. // Шоста наукова геральдична конференція (Львів, 27–29 березня 1997 р.): Матеріали. – Львів, 1997. – С. 24–25. Новіша публікація: Дашкевич Я. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – Львів, 2011. – С. 338–339.

Рисунок 2. Печатка присяжного Львова 1695 р.

ролівському наданню ще з XVII ст., а також обґрунтувати його використанням на міській печатці з XVIII ст.

При детальному аналізі цього питання Ярослав Дашкевич встановив, що жодних згадок про девіз у привілеях для Львова 1658 року Яна-Казимира та 1671 року Михайла Корибута-Вишневецького немає, та й подібне надання девізів для міст Речі Посполитої на той час не практикувалося. Щодо круглої печатки з легендою «Leopolis fidelis» з документа 1695 року (рис. 2), то вона означала «присяжний Львова» і жила економічним писарем королівської каси Львова, тобто стосувалася особи урядовця, а не міста загалом. Тому Дашкевич цілком слушно вказав на усвідомлену фальсифікацію історії гасла «Semper fidelis», яке виникло в умовах українофобії першої чверті XX ст. та польської агресії 1918–1919 рр., спрямованої проти Західноукраїнської Народної Республіки. Сьогодні його використовують реваншистські кола так званих «кресов'яків» у Польщі.

Проведення нами новіших досліджень дали можливість виявити згадану печатку на пізніших документах за 1771 р., а також знайти іншу овальну печатку з аналогічним написом (рис. 3) на актах за 1781 рік². Їх також використовували не райці чи лавники, а економічні урядовці міста Львова. Ці знахідки дають змогу підтвердити слушність висловлених Ярославом Дашкевичем думок.

² Гречило А. Печатки міста Львова XIV–XVIII ст. – Львів, 2010. – С. 22–23.

Рисунок 3. Печатка
присяжного Львова 1771 р.

Однак виявилось, що міф про фіктивний девіз живе й надалі, лише з новим «обґрунтуванням». Тепер уже в статтях «Lwów» (рис. 4) та «Semper fidelis» (рис. 5) у польськомовному розділі Вікіпедії. Хоча в першій статті патрульними було вказано на необхідність подати джерела інформації, а в другій статті ще в жовтні 2014 року додано шаблон про потребу доопрацювання й уточнення даних, однак жодних виправлень протягом двох років так і не було зроблено. Цього разу «надання» девіза місту Львову приписувалося знову під 1658 р., але вже папі Александру VII³, а потім нібито того ж року відбулося й розширення його до гасла «Semper fidelis Poloniae» («Завжди вірний Польщі») рішенням Сейму⁴. Проте жодних привілеїв папа Александр VII для міста Львова не надавав⁵. Мабуть, про подібний жест папи мало би бути відомо і в XVII ст., і пізніше, однак ні самого «привілею», ні згадок про нього немає. Як немає й «розширення девіза» рішенням Сейму. Насправді знову йдеться про привілей Яна-Казимира, затверджений на вальному сеймі, який засідав у серпні 1658 р. у Варшаві⁶. У конституціях цього сейму було лише підтверджено давніші привілеї Львова, урівнюючи його в правах і вольностях з Краковом і Вільном, звільнено на

³ «W 1658 roku została nadana przez papieża Aleksandra VII miastu Lwów» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Semper_fidelis [20 жовтня 2016].

⁴ «W roku 1656 król Jan II Kazimierz Waza złożył w katedrze – niespełnione później – śluby lwowskie, a dwa lata później, oddając hołd dzielności i zasługom miasta, zrównał Lwów w prawach z Krakowem i Wilnem, oraz nobilitował mieszczan lwowskich. W tym samym roku papież Aleksander VII nadał miastu tytuł Semper Fidelis za obronę i wierność wierze rzymskokatolickiej a Sejm Rzeczypospolitej Obojga Narodów nadał miastu tytuł Semper Fidelis Poloniae» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Lw%C3%B3w> [20 жовтня 2016].

⁵ Див.: Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.) / упор. М. Капраль. – Т. I. – 2-е вид. – Львів, 2010. – 544 с.

⁶ Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.). – С. 464–469. – н. 194.

czasem katolickie) metropolie różnych obrządków: od 1361 ormiańską (przeniesioną z Lucka), a po 1630 ormiańskokatolicką, od 1414 łacińską (przeniesioną z Halicza), i od 1540 prawosławną (przeniesioną z Halicza), a po 1700 greckokatolicką.

Z racji swojego położenia Lwów był narażony na ataki wrogich wojsk (Turków i Tatarów, po 1648 również Kozaków i Rosjan). Silnie ufortyfikowany i uzbrojony staraniem królów polskich i swoich obywateli, zasobny w dobra materialne, którymi także opłacano okup najeźdźcom, miał opinię miasta niezdołanego. Bronił się skutecznie przed najazdami, bronił też solidarnie przed wydaniem wrogowi swoich obywateli niezależnie od ich narodowości i religii¹⁸⁾. W roku 1656 król Jan II Kazimierz Waza złożył w katedrze – niespełnione później – śluby lwowskie, a dwa lata później, oddając hołd dzielności i zasługom miasta, zrównał Lwów w prawach z Krakowem i Wilnem, oraz nobilitował mieszczan lwowskich¹⁹⁾. W tym samym roku papież Aleksander VII nadał miastu tytuł *Semper Fidelis* za obronę i wierność wierze rzymskokatolickiej a Sejm Rzeczypospolitej Obojga Narodów nadał miastu tytuł *Semper Fidelis Poloniae*. Od połowy XVII w. następował jednak stopniowy upadek militarny i ekonomiczny miasta, które stało się celem ataków kozackich, tureckich i szwedzkich. Miasto zmuszone było płacić oblegającym wysokie kontrybucje. W 1704, podczas III wojny północnej po raz pierwszy od średniowiecza Lwów został zajęty przez obce wojska (armię szwedzką Karola XII), obrabowany i zmuszony do zapłaty kontrybucji. Podkopało to status materialny miasta.

Gmach Namiestnictwa we Lwowie

Zobacz w Wikizdrojach Umowa graniczna pomiędzy Polską a ZSRR z 16 sierpnia 1945 roku

Рисунок 4

Semper fidelis [edytuj]

☞ Ten artykuł dotyczy dewizy. Zobacz też: inne znaczenia tego słowa.

Ten artykuł od 2014-10 wymaga uzupełnienia źródeł podanych informacji.

Możliwe, że ten artykuł w całości albo w części zawiera informacje nieprawdziwe. Informacje bez źródeł w każdej chwili mogą zostać zakwestionowane i usunięte. Pomóż Wikipedi i dodaj przypisy do materiałów opublikowanych w wiarygodnych źródłach. Dokładniejsze informacje o tym, co należy poprawić, być może znajdują się w dyskusji tego artykułu. Po wyeliminowaniu niedoskonałości prosimy usunąć szablon „Dopracować” z kodu tego artykułu.

Semper fidelis (łac. *zawsze wierny*) – dewiza łacińska chętnie używana przez różne miasta, formacje wojskowe czy organizacje.

W 1658 roku została nadana przez papieża Aleksandra VII miastu Lwów, a sto lat wcześniej stała się dewizą angielskiego miasta Exeter. Jest także dewizą 307 Nocnego Dywizjonu Myśliwskiego "Lwowskich Puchaczy" – jednostki lotniczej Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii podczas II Wojny Światowej i Zandarmerii Strzeleckiej Związku Strzeleckiego.

W skróconej wersji *semper fi* jest również mottem Korpusu Piechoty Morskiej Stanów Zjednoczonych.

Рисунок 5

чотири роки від усіх податків та жовнірських постойв⁷. Ні у привілеї, ні у конституціях жодних згадок про девіз взагалі немає.

На ці фальшивки можна було б і не зважати. Однак вигадки про «привілейованийий» девіз уже розтиражували сотні різних польських сайтів, вони активно поширюються в іншомовних версіях, потрапляють у статті. Усе це свідчить про небезпечну тенденцію, коли політичні міфи, використані з маніпулятивною метою, поступово стають «історичною правдою» і навіть не піддаються сумнівам. Доволі дивним є відсутність якоїсь реакції польського «офіційного» наукового середовища. Хоча може й не зовсім дивним, якщо зважити на потужну хвилю українофобії, яка розгорнулася в Польщі протягом останніх років.

Прикро, що сфрагістичні матеріали були використані для формування такого міфу. Хоча з другого боку – саме докладне вивчення печаток дало можливість і спростувати ці політичні маніпуляції.

⁷ Volumina Legum. – Т. IV. – Petersburg, 1860. – S. 256.

печатки, зокрема до особистих ініціалів додається назва уряду, який займає власник.

Ключові слова: гербові печатки, ініціали, монограма, полоцька шляхта, сфрагістика.

Голубович В.

Инициалы на печатях полоцкой шляхты XVI–XVII ст.

Автор статьи рассматривает гербовые печати полоцкой шляхты от середины XVI в., когда инициалы фактически отсутствовали, поскольку употреблялось частичное или полное написание имени собственника печати. Возникновение и распространение инициалов приходится на вторую половину XVI в., когда актуальным становится процесс полонизации шляхты. Латинские инициалы на своих печатях использует даже та шляхта, которая пользовалась старобелорусским языком. Уже в XVII в., аббревиатуры используются для большей информативности печати, в частности к личным инициалам добавляют название должности, которую занимает владелец.

Ключевые слова: гербовая печать, инициалы, монограмма, полоцкая шляхта, сфрагистика.

Galubovich V.

Initials on the Seals of the Polotsk Szlachta from the Sixteenth and Seventeenth Centuries

The author of this paper analyses seals with coat of arms of the szlachta of Polotsk, which almost miss initials, for the complete or partial writing of the owner's name was used. The initials appeared and became popular in the second half of the sixteenth century, when the process of Polonization of the szlachta became topical. A part of the szlachta that used old Belorussian language put Latin initials on their seals. Yet in the seventeenth-century abbreviations were used to supply the seal with extra information, particularly by adding the owner's position to his personal initials.

Keywords: seal with coat of arms, initials, monogram, szlachta of Polotsk, sigillography.

Гречило А.

Печатки «Leopolisfidelis» та міфи про «девіз Львова»

У статті розглядаються печатки економічного уряду Львова, використані для формування політичних міфів про походження девізу міста,

запровадженого в 1920–1930-х рр. Хоча ці міфи й було спростовано, однак вони активно поширюються в сучасній Польщі. Нові сфрагістичні дослідження дозволяють спростувати ці маніпуляції.

Ключові слова: печатка, Львів, девіз, міф.

Гречило А.

Печати «Leopolisfidelis» и мифы о «девизе Львова»

В статье рассматриваются печати экономического уряда Львова, использованные для формирования политических мифов о происхождении девиза города, введённого в 1920–1930-х гг. Хотя эти мифы и были опровергнуты, однако они активно распространяются в современной Польше. Новые сфрагистические исследования позволяют опровергнуть эти манипуляции.

Ключевые слова: печать, Львов, девиз, миф.

Hrechylo A.

“Leopolis Fidelis” Seals and the Myths of the “Motto of Lviv”

The paper analyses the seals of the economic government of Lviv, used for the formation of political myths about the origin of the city’s motto introduced in the 1920s–1930s. Although these myths have been denied, they are still actively distributed in contemporary Poland. New sigillographic researches allow us to refute these manipulations.

Keywords: seal, Lviv, motto, myth.

Денисова Т.

Легенди на матрицях печаток парафіяльних церков Перемишльської греко-католицької єпархії кінця XVIII – останньої чверті XIX ст. зі сфрагістичної колекції Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

Статтю присвячено аналізу легенд печаток парафіяльних церков Перемишльської греко-католицької єпархії. Звернуто увагу на зміст напису, його розташування у полі печатки та мистецьке оформлення. Зауважено, що більшість печаток оформлялися українською мовою, також наведені приклади матриць виконані латиною, скорописом та з датою. Висловлена думка про потребу виокремлення печаток, які могли вироблятися одним майстром (або майстернею), в окремі групи, для подальших досліджень.

Ключові слова: печатка, легенда, Перемишль.